

Економіка та управління національним господарством

<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-3-13>

УДК 338.486; 379.8

JEL L83, J13

Л. П. Кондрацька

Дитячий туризм в Україні: стан та перспективи розвитку

Досліджено сутнісну характеристику дефініції «дитячий туризм». Розглянуто еволюційне формування внутрішнього ринку дитячого туризму як одного з найбільш поступальних видів туристичної діяльності. Розвиток дитячого туризму в Україні сьогодні особливо актуальний, оскільки саме цей вид туризму має патріотично-виховне значення, дає змогу в юному віці не тільки пізнати свою країну та весь світ, але й реалізувати конституційне право кожної дитини на відпочинок. Висвітлено стан, тенденції, проблеми та перспективи розвитку ринку дитячих туристичних послуг в Україні. Зазначено, що головними векторами вирішення проблем у цій сфері є залучення інвестиційних ресурсів, реформування нормативно-правової бази, підготовка та перепідготовка кадрів, покращення рівня транспортної інфраструктури країни, підвищення рівня безпеки відпочинку, зменшення рівня дитячого травматизму, розширення спектра пропозицій від туристичних організацій. Проаналізовано основні показники оздоровлення та відпочинку дітей в Україні. Після опрацювання відповідних джерел і результатів попередніх досліджень означеної тематики запропоновано власні варіанти розвитку дитячого туризму серед населення.

Ключові слова: туристична галузь, дитячий туризм, туристичний потенціал, туристичні потоки, туристичні ресурси, заклади оздоровлення, заклади відпочинку.

Постановка проблеми. Туризм у ХХІ ст. почав відігравати значну роль у житті сучасного світу, є невіддільним компонентом життя багатьох людей і набуває все більш вагомого значення для розвитку економіки та соціальної сфери країни. Розглядаючи дитячий туризм як окремий вид туристичного бізнесу, здебільшого особливий акцент ставиться на його оздоровчих можливостях. Адже головною метою дитячого туризму є формування здорового способу життя людини й суспільства загалом, що має велике державне значення у вихованні дітей. Діти та молодь – це майбутнє покоління країни, яке не повинно втрачати моральні орієнтири в сучасних економічних умовах.

Упродовж останніх років в Україні через перевантаження в шкільному віці дітей, незадовільну екологічну ситуацію, спричинену аварією на Чорнобильській АЕС, спостерігається тенденція до погіршення стану здоров'я молоді. На жаль, нестача коштів і слабка матеріально-технічна база вітчизняних закладів туризму не дозволяють забезпечити повну організацію процесу відпочинку всім охочим. Тому постає питання координації діяльності всіх міністерств і відомств сфери туристичної галузі, упровадження спеціалізованих навчальних туристичних програм залежно від вікових та освітніх особливостей дітей і молоді, а також виконання програми оздоровлення та фізичного загартування покоління, що підростає.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методичну основу дослідження у сфері дитячого туризму становлять праці таких вчених і науковців, як О. В. Колотуха [1-2], О. О. Остапець, І. Н. Пілат, О. О. Колесник [3], Л. О. Івченко, В. С. Вакуленко, О. О. Бейдик, М. Ю. Костриця та ін. Однак реальна наукова розвідка в межах дослідження відбувалася фрагментарно, а на теперішньому етапі розвитку потребує розроблення системного підходу щодо росту та популяризації дитячого туризму в Україні.

Метою статті є аналіз сучасного стану ринку дитячого туризму в Україні, виявлення проблем і головних тенденцій розвитку цього виду туристичної діяльності, а також окреслення майбутніх перспектив його стимулювання на державному та регіональному рівні.

© Л. П. Кондрацька, 2021.

Основні результати дослідження. Дитячий туризм є одним з перспективних секторів стабільного доходу для будь-якої країни, який має свою специфіку організації та потребує висококваліфікованих спеціалістів з досвідом роботи з дітьми. На жаль, ринок дитячого туризму в Україні на сьогодні не врегульовано, тому виникає маса непорозумінь і проблем як для батьків, так і для самих учасників ринку. Однак останніми роками ця галузь індустрії гостинності набуває особливої популярності серед населення, а отже, відкриває широкі можливості для розвитку й оздоровлення дитини.

Перш ніж визначити головні гілки росту дитячого туризму в Україні, слід зазначити, що в нашій країні його формування відбувалося в декілька етапів [4]:

1) зародження дитячого туризму як комплексу заходів для наочного пояснення явищ природи (період Російської та Австро-Угорської імперій, XIX – початок XX ст.). Водночас подорожі та екскурсії для учнів стають одним з елементів навчання, а школа – центром розвитку екскурсійного туризму;

2) розвиток дитячого туризму й рекреації в радянський період (20-ті – 90-ті роки XX ст.). На цьому етапі збагачується тематика екскурсій, простежується зв'язок зі шкільними предметами, більша увага приділяється екскурсійним поїздкам і масовій роботі з дітьми влітку;

3) розвиток дитячого туризму в часи незалежної України (з 1991 р. і до сьогодні). На цьому етапі державна підтримка установ і заходів туристичної сфери була зведена до мінімальних меж. Сьогодні досить популярним залишається відпочинок дітей у Херсонській, Миколаївській, Одеській областях, на Закарпатті і Полтавщині.

На сучасному етапі становлення держави ще досі органами державної влади не запропоновано належного аналізу проблем і перспектив сфери дитячого туризму. Відповідно до Закону України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР у редакції від 16.10.2020 р. [5], види туризму класифікуються залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, їхніх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, на такі види – дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для осіб з інвалідністю, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, екологічний (зелений), сільський, підводний, гірський, пригодницький, мисливський, автомобільний, самодіяльний тощо.

Дефініція «дитячий туризм» багатогранна та складна. Практично немає єдиного визначення цього поняття. Припускають, що дитячий туризм – це сфера туристичної галузі, яка формує та збагачує нове покоління. Майбутній актив держави має бути зорієнтований завдяки популяризації туристичних послуг на цілі та цінності своєї країни. Дитячий туризм – це не лише покращення загального стану здоров'я дитини, це підтримка психологічного стану, покращення комунікативності, набуття навичок самостійності та розумного використання вільного часу, культурно-інтелектуальний ріст, розширення світогляду та розкриття талантів.

Аналізуючи вітчизняний дитячий туристичний ринок за даними Державної служби статистики України [6] за 2010-2019 рр., можна зауважити, що спостерігаються негативні тенденції. Зокрема, відбулося значне скорочення кількості закладів для дітей та кількості дітей, які відвідали заклади влітку (рис. 1).

За аналізований період кількість закладів для оздоровлення та відпочинку дітей у 2019 р. скоротилася на 49,2% порівняно з 2010 р. і приблизно на 37% порівняно з 2014 р. Серед кількості закладів у 2019 р. (8808 одиниць) найбільша частка припадає на заклади відпочинку (8567 одиниць), у структурі яких 8113 одиниць – це заклади відпочинку з денним перебуванням, 249 одиниць – заклади праці та відпочинку, 139 одиниць – позаміські заклади відпочинку та 66 одиниць – наметові містечка.

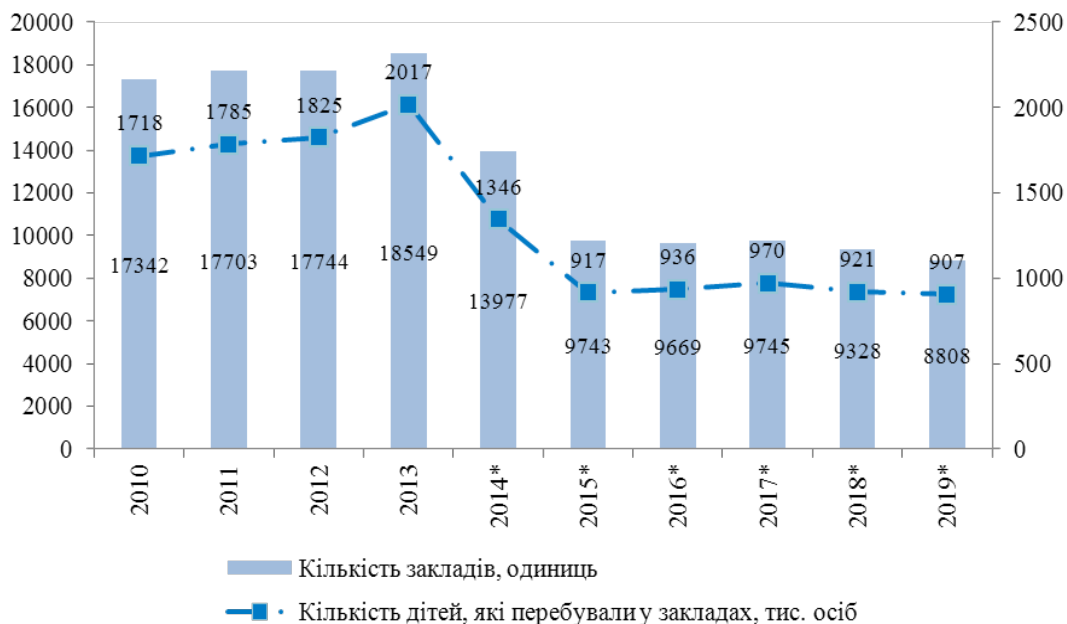

Рис. 1. Статистичні дані ринку дитячого туризму в Україні за літній період у 2010-2019 рр.

Примітка. Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: [6].

Щодо кількості оздоровлених у 2010-2019 рр. дітей, то можна спостерігати її скорочення – на 32,6% у 2014 р. та на 47% у 2019 р. проти показника 2010 р. Структурна характеристика кількості дітей, які відвідали заклади туризму у 2019 р., така: близько 18,4% відвідали заклади оздоровлення, а 81,6% – заклади відпочинку, з них 67,9% – це заклади відпочинку з денним перебуванням, 11,4% – позаміські заклади відпочинку, 1,2% і 1,1% – заклади праці і відпочинку та наметові містечка відповідно.

Негативні тенденції у сфері дитячого туризму пов'язані не лише з несприятливими подіями на Сході України та анексією Криму, чималу роль у теперішній ситуації та в загальній сумі збитків галузі відіграла пандемія COVID-19. Через пандемію коронавірусу та вжиття карантинних заходів потік туристів у світі скоротився на 65%, а за перші вісім місяців 2020 р. кількість міжнародних прибуттів знизилася на 70%. Це призвело до втрати 730 млрд доларів США, понад 120 млн робочих місць опинилися під загрозою. Україна не стала винятком – збитки сягали 1,5 млрд дол. США.

Ураховуючи вимушені заходи безпеки (здійснення навчання в закладах освіти за змішаними формами), дитячий туризм не мав іншої можливості розвитку, як формування шкільних поїздок Україною з відвідуванням місць за навчальною програмою. Сьогодні стало можливим і використання сучасних мультимедійних додатків у самих історичних пам'ятках. Варто зазначити, що, попри всі обмеження, у час, коли області України перебували в зеленій зоні, охочі мали змогу подорожувати. Тому експерти говорять, що у 2020 р. збільшився попит на подорожування в межах своєї області та всередині країни, а також зросла кількість самостійних подорожей сім'ями.

Результати аналізу стану розвитку дитячого туризму в Україні свідчать про наявність проблем організації та популяризації такого виду туризму. До основних можна віднести такі:

- висока ціна на масовий дитячий відпочинок;

- обмежений спектр пропозицій туристичних продуктів від туристичних організацій;
- недосконала законодавча база в цій галузі;
- незабезпечення соціальних стандартів та сертифікації послуг;
- нечітка процедура порядку направлення дітей на оздоровлення та відпочинок;
- недостатній розвиток інфраструктурної складової дитячого туризму;
- неможливість багатьох організацій, що працюють з дітьми, забезпечити безпеку відпочинку та унеможливити травматизм;
- невисока кваліфікація фахівців, які працюють у дитячих оздоровчих закладах;
- недостатня інформованість потенційного споживача про наявні туристичні продукти та ін.

Дитячий туризм як перспективний і прибутковий вид туристичної діяльності має всі умови для розвитку в країні, потрібно лише зорієнтувати всі потужності на правильний вектор. Для забезпечення належного рівня розвитку дитячого туризму в країні державою мають створюватися відповідні умови.

По-перше, це реалізація Державної програми розвитку дитячо-юнацького туризму та підтримка функціонування бюджетних і небюджетних організацій, які займаються питаннями, пов'язаними з розвитком цього виду туризму.

По-друге, це наявність відповідної інфраструктури, в першу чергу засобів розміщення.

По-третє, це розроблення та запровадження системи заохочувальних заходів для туристичних підприємств, які здійснюють діяльність зі створення та реалізації внутрішнього туристичного продукту для дітей і молоді.

По-четверте, це сприяння туристично-пізнавальній діяльності шляхом міжрегіонального та міжнародного обміну молоді, а також організація культурно-мистецьких, краєзнавчих і туристсько-спортивних заходів [7].

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, зазначимо, що туризм для дітей – це дійсно хороша можливість пізнати світ, знайти нових друзів, отримати незабутні емоції та спогади на все життя [4]. Сфера дитячого туризму для держави має бути актуальною ланкою, яка невпинно буде розвиватися. Подорожування спонукає дітей до відкриття нових можливостей, вивчення своєї історії та культури, усвідомлення своєї належності до нації. Сьогодні в стратегічних інтересах держави виникає питання національно-культурного збагачення молодшого покоління, водночас законодавча база вже має для того основу, але не має конкретних дієвих методів. На жаль, нові економічні відносини, що виникли в нашій країні, загострили проблеми в дитячому туризмі та вимагають змін у підходах і механізмах організації діяльності. Однак вітчизняний внутрішній ринок дитячого туризму має хороші передумови для успішного й економічно обґрунтованого розвитку.

Перспективою майбутніх наукових пошуків у сфері дитячого туризму є налагодження грамотної організації надання туристичних послуг закладами оздоровлення і відпочинку, чітке виокремлення завдань органів державної влади в цій сфері та формування нових ідей і рішень щодо розвитку вітчизняного дитячого туризму в Україні.

Список використаних джерел

1. Колотуха О. В. Класифікація спортивного туризму в Україні. *Красзнавство. Географія. Туризм*. 2014. № 2. С. 10-11.
2. Колотуха О. В. *Дитячо-юнацький туризм в Україні як територіальна соціально-економічна система: проблеми та перспективи розвитку*: дис. ... канд. геогр. наук / Інститут географії НАН України. К., 2004. 257 с.
3. Колесник О. О. Формування класифікаційних ознак туризму в системі економічних аспектів розвитку суспільства. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2009. № 1(47). С. 171-175.

4. Коцан Н. Н., Яворська А. В. Історія розвитку дитячого туризму в Україні. *Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*. 18.12.2015. URL: <https://internationalconference2014.wordpress.com/2015/12/18>
5. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
6. *Державна служба статистики України*: сайт. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Діденко К. Д., Дроздовська-Ілмаз О. В. Сучасний стан та перспективи розвитку молодіжного туризму в Україні. *Географія та туризм*: наук. зб. 2012. № 20. С. 139-145.

References

1. Kolotukha, O. V. (2014). *Klasyfikatsiya sportyvnoho turizmu v Ukraini* [Classification of sports tourism in Ukraine]. *Krayeznavstvo. Neohrafiya. Turyzm – Local lore. Geography. Tourism*, 2, 10-11 [in Ukrainian].
2. Kolotukha, O. V. (2004). *Dytyachyo-yunats'kyu turyzm v Ukraini yak terytorial'na sotsial'no-ekonomichna systema: problemy ta perspektivy rozvytku* [Child-youth tourism in Ukraine as the territorial socio-economic system: problems and prospects of development]. Ph.D. in Geogr. Dissertation, *Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine*. [in Ukrainian].
3. Kolesnyk, O. O. (2009). *Formuvannya klasyfikatsiynykh oznak turizmu v systemi ekonomichnykh aspektiv rozvytku suspil'stva* [Formation of classification features of tourism in the system of economic aspects of society development]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky – Bulletin of Zhytomyr State Technological University. Series: Economic Sciences*, 1(47), 171-175. [in Ukrainian].
4. Kotsan, N. N., & Yavorska, A. V. (2015, Dec 18). *Istoriya rozvytku dytyachoho turizmu v Ukraini* [History of children's tourism development in Ukraine]. In *Aktual'ni problemy kraynoznavchoyi nauky* [Actual problems of local lore science]: Proceedings of the international scientific-practical Internet conference. Retrieved from <https://internationalconference2014.wordpress.com/2015/12/18> [in Ukrainian].
5. *Pro turyzm* [About tourism] (1995). Law of Ukraine, adopted on 1995, Sept 15, 324/95-VR. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
6. *State Statistics Service of Ukraine*: Website (2021). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Didenko, K. D., & Drozdovska-Ilmaz, O. V. (2012). *Suchasnyy stan ta perspektivy rozvytku molodizhnogo turizmu v Ukraini* [Current state and prospects of youth tourism development in Ukraine]. In *Neohrafiya ta turyzm* [Geography and Tourism]: Vol. 20 (pp. 139-145). [in Ukrainian].

Kondratska L. P. Children's tourism in Ukraine: state and prospects of development.

The scientific article examines the essential characteristics of the definition of “children's tourism”. The evolutionary formation of the domestic market of children's tourism as one of the most progressive types of tourist activity is considered. The development of children's tourism in Ukraine today is especially relevant, because this type of tourism has a patriotic and educational value, allows not only examining their country and the world at a young age but also realizing the constitutional right of every child to rest. Huge opportunities for children's tourism are determined by the fact that it organically combines various types of leisure with various forms of educational activities, solves the problem of children's employment, supports and develops creativity, creates conditions for forming adequate ideas about the world, and provides mastery of project activities. The state, tendencies, problems, and prospects of development of the market of children's tourist services in Ukraine are covered. Analysis of the current market situation shows that there are certain problems in the process of its organization: limited range of tourism products, insufficient infrastructure development, inaccessibility of children's tours for a large part of the population, the inability of tourism entities to ensure safety, low qualification of specialists working with children, etc. Special attention is paid to attracting investment resources, reforming the regulatory framework, training and retraining, improving the transport infrastructure of the country, improving recreation, reducing child injuries, expanding the range of proposals from tourism organizations, etc. The key indicators of children's health and recreation in Ukraine are analyzed. The paper argues that the development of the analyzed market has been characterized by a negative trend at the state level in recent years. After studying the relevant sources and relying on previous research, the author's options for improving children's tourism among the population are proposed.

Keywords: tourism industry, children's tourism, tourist potential, tourist flows, tourist resources, health facilities, recreation facilities.

Кондрацька Лілія Петрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного туризму та готельного бізнесу Західноукраїнського національного університету (email: liliya.kondratska@gmail.com, liliya.kondratska@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8429-8953>). Kondratska Liliya Petrivna – Ph.D. (Econ.), Assoc. Prof., Associate Professor of the Department of international tourism and hospitality business of the West Ukrainian National University.

Надійшло 16.08.2021 р.